

El rellotge

(ALDC, VIII, P 89. El rellotge)

L'enunciat es va introduir en el *Qüestionari* ja avançades les enquestes i, per això, estem davant un mapa parcial. Amb enquestes complementàries fetes durant la redacció dels comentaris hem afegit respostes en algunes altres localitats.

Rellotge, 'aparell que, dotat d'un moviment uniforme, mesura el temps i indica l'hora', és un der. del llat. HOROLOGĪUM 'rellotge de sol o de sorra', pres del gr. HÖROLŌGION, compost de HŌRA 'mesura de temps; hora' i LŌGION 'que diu'. El seu primer resultat va ser *orolotge* (s. XIV) que, al llarg de l'edat mitjana, va conèixer diverses alteracions fonètiques (*arelotge*, *arolotge*, per dissimilació vocàlica; *rolotge*, per desaglutinació en el context *l'orolotge* > *lo rolotge*, i pas de la bategant a vibrant perquè aquella passava d'intervocàlica a inicial; *relotge*, per nova dissimilació vocàlica); des dels segles XVI-XVII, la síl·laba inicial es va interpretar com un prefix *re-* i d'aquí la palatalització de la *l* com si fos inicial, *rellotge*.

De les formes actuals, la més antiga és *relotge*, d'àrea nord-occ. i alg. ([rar'ɔdʒa]), doc. des del s. XIV, convertida per apitxament en *relotxe* 60, 125; la pèrdua de la vocal final va generar *relotx* 118 (var. *relotx de paret* 118), potser per

mimetisme del cast. *reloj*; *relonge*, *relontxe* 159 (var. *relontxe d'arena* 166) ha rebut una *n* adventícia, fenomen que es dona davant una palatal (cf. *llonja* < *llojja*; *estrinjol* < *estrijol*, dial. *potanxo* < *potatge*, etc.). Més tard, a partir del s. XVI, *relotge*, per la raó explicada més amunt, esdevé *rellotge* (var. *rellotge de sul* 'rellotge de sol' 1), que, amb l'epèntesi nasal, esdevindrà *rellonge*, *rellontge* 165 i, amb apitxament, *rellontxe* 158, 160-162, 164, 167.

Mostra, que el *DECat* diu que "fa l'efecte (i no cal negar que ho sigui) d'un desagradable gal·licisme", caldria entendre gal·licisme per occitanisme (← *mostra*; Alibert, Mistral), com també ho deuen ser *pendula* 1, 2, 6, 13 i *pindula* 3; en canvi, *revell* 'despertador' 6, 13 (pron. [rəβ'ɛλ], [rəβ'ɛλ]) és pres del fr. *réveil*, deverbals de *réveiller* (*re-* + *EXVIGILARE). Geogràficament, *relotge*, primer resultat de l'evolució de HOROLOGĪUM, es manté en alg. i en àrees del cat. nord-occ. i, amb la var. *relonge*, en eiv. i en val., on predomina la forma palatalitzada, *rellonge*. *Rellotge* predomina en cat. central i és var. única en bal.

Rellotge, amb els seus der. (*rellotger*, *rellotgeria*), és l'únic mot normatiu des del *DOrt*, 1917.

